

ARJAN POSTMA

Met medewerking van Koen van Santvoord

BUITEN GEBEURT HET

**Het mooiste van
de seizoenen**

BEKIJK EN BELEEF HET DOOR DE OGEN VAN
NEDERLANDS BEKENDSTE BOSWACHTER

ISBN 978-90-225-7923-7

ISBN 978-94-0230-796-2 (e-book)

NUR 400

Vormgeving: b'IJ Barbara

Fotografie: © Frank Ruiter

Natuurillustraties: © Jasper de Ruiter

© 2016 Arjan Postma, Koen van Santvoord en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

LENTE P.8-59

ZOMER P.60-111

HERFST P.112-161

WINTER P.162-213

VOORWOORD

Lang geleden was de mens een holbewoner. De afgelopen duizenden jaren zijn we heel wat opgeschoten als mensheid, maar soms heb ik het gevoel dat de moderne mens ook een soort holbewoner is. We zoeken weliswaar geen grot meer op, maar een huis dat van alle gemakken is voorzien. Veel mensen zijn alleen zó dol op hun huis, dat ze steeds meer binnen zijn gaan zitten.

Ik vind dat jammer, want echt waar: buiten gebeurt het! Buiten is het leven, buiten is een wereld te ontdekken. Met een klein beetje kennis zijn de meest magische avonturen te beleven; gewoon in Nederland, vaak dicht bij huis. Als je weet wanneer de edelherten burlen, kun je erbij zijn. En als je weet wanneer er een meteorenregen komt, kun je honderden vallende sterren zien. **Dat geldt voor talloze gebeurtenissen in de natuur: als je op het juiste moment op de juiste plaats bent, zit je op de eerste rij.**

In dit boek laat ik per seizoen zien wat er allemaal gebeurt en wáár het gebeurt. Zo zit je nooit om een uitje verlegen. Sterker nog, je neemt zelf de regie in handen en gaat gericht op zoek naar al het moois wat de Nederlandse natuur te bieden heeft. Of het nou jagende slechtvalken zijn, dansende muggen of puberende kraaien: je kunt het allemaal meemaken. Ieder seizoen is er wel iets bijzonders te beleven.

Dit boek heb ik opgezet aan de hand van vaste rubrieken, zodat je houvast hebt tijdens het lezen. Zo komen per seizoen enkele succesverhalen en nieuwkomers in de Nederlandse natuur voorbij. Deze grotere verhalen wissel ik af met kortere stukjes. In de rubriek 'Survival in je achtertuin' laat ik bijvoorbeeld zien hoe je touw maakt van brandnetels. Dat dieren soms menselijk gedrag vertonen, lees je in 'Het zijn net mensen.' En in de rubriek 'Buiten gebeurt het' vertel ik waar je moet zijn voor de mooiste natuurervaringen.

Ik hoop dat het struinen door dit boek net zo'n feest is als het struinen door de natuur. Maar vooral hoop ik dat het je inspireert om vaker op avontuur te gaan.

Buiten gebeurt het!

De lente begint eigenlijk in de winter. Lang voordat de lente officieel van start gaat, is er al van alles gaande. De natuur zit zich als het ware op te laden en zodra de zon ook maar een beetje meehelpt, gaat het los.

LENTE

Arjan over de lente

De lente begint eigenlijk in de winter. Lang voordat de lente officieel van start gaat, is er al van alles gaande. De natuur zit zich als het ware op te laden en zodra de zon ook maar een beetje meehelpt, gaat het los. Ik vergelijk het wel eens met een hardloper tijdens een atletiekwedstrijd. Hij stapt wat ongedurig over de sintelbaan en schudt zijn benen los. Dan loopt hij naar de startlijn en gaat in de houding staan, met zijn kont omhoog en zijn handen aan de grond. Hij is gefocust. Het startschot kan nu elk moment klinken. Precies zo is de natuur aan het einde van de winter. Klaar om te knallen. Ongeduldig. Soms komt het startschot van de natuur heel snel, soms duurt het weken. Soms is het een valse start. Dan lijkt de lente begonnen, maar komt er toch nog een periode met kou en vorst. Maar dan opeens is het er: dat magische moment dat alles losbarst. **Het fascinerende aan de lente is de snelheid waarmee het allemaal gaat. In een paar dagen tijd wordt die grauwe wintermantel afgeworpen en knalt het frisse lentegroen je van alle kanten tegemoet.**

Alles gaat groeien, alles gaat vliegen, alles gaat baren. Dat is de sprint van het voorjaar. De drang om het leven te verdubbelen is overal voelbaar. Eerst komen de bloemen en planten omhoog. Dan volgt een explosie aan insecten, die van die bloemen afhankelijk zijn. Vliegjes, muggen en spinnetjes worden met duizenden tegelijk geboren. In de ochtenddauw zie je hele velden vol met spinnenwebben, het lijkt één grote hangmat. Daarna is het de beurt aan de vogels, die weer leven van de insecten. Ze hebben het zo uitgekniend dat hun eerste jongen uitkomen als het wemelt van die beestjes. In een paar weken tijd is de wereld totaal veranderd.

De lente is een bijzonder fenomeen. Op heel veel plaatsen in de wereld kennen ze het helemaal niet. De extreme verschillen tussen de jaargetijden zoals wij die hebben, heb je niet rond de evenaar. Daar hebben ze een droge en een natte tijd, maar verder is het maar een saai klimaat. **Ik vind het fantastisch dat wij dat cadeau van de seizoenen hebben. Iedere week gebeurt er weer wat anders; iedere week is er wel ergens een feestje te vieren.** Veel mensen worden vrolijk van de lente en ikzelf ook. Ik krijg er enorm veel energie van. Ieder voorjaar komen dezelfde hoogtepunten voorbij, en toch verveelt het nooit - integendeel. Als het maar een klein beetje warmer begint te worden, zie je

de bloemknoppen al opzwellen en steken de sneeuwkllokjes hun kop boven de grond. In februari zie je vaak al de eerste kikkerdril van de bruine kikker. Buizerds en reigers zitten vaak al half februari op hun nest, aan het einde van de winter dus. Dat is trouwens niet voor niets: hun jongen eten weer de jongen van andere vogels op, dus moeten ze wat eerder groot zijn. In het vroege voorjaar komen de grutto's terug uit hun overwinteringsgebied en beginnen de kieviten te kwelen. Het is nog koud en grauw, er staat nog bijna niks, maar toch: het ongeduld is voelbaar, de lente is in aantocht! Daarna is het de beurt aan de veldleeuwerik, die zijn voorjaarslied zingt in mijn achtertuin. Rond Koningsdag hoor je voor het eerst de gierzwaluwen boven je hoofd zoeven. **Heerlijk dat ze er weer zijn, die wereldreizigers. De hele natuur is verliefd en zwanger, ik vind dat verrukkelijk.**

Een ander mooi verschijnsel is de eerste atalanta, die terugkomt van zijn winterstop in Zuid-Europa. Ongelooflijk hoe zo'n vlinder helemaal vanuit Noord-Spanje of -Italië hierheen is komen fladderen. Ze zijn prachtig van kleur en laten zich vaak zien.

Ineens zie je dat Nederland een echt bloemenland is. Dan heb ik het niet over de bollenvelden, maar vooral over de bermen in de polder; plekken waar we amper wat aan doen - hooguit een keertje maaien - en waar de natuur haar kans pakt. Als je in het voorjaar door de

polders rijdt, zie je een muur van kleuren, het is één groot veldboeket. Fluitenkruid, koolzaad, boterbloemen, zuring, brem. Al die bloemen en planten zijn de motor van onze natuur. Iedere plant heeft zijn eigen groep insecten en planteneters die ervan afhankelijk is.

En dan zijn er nog de bloeiende bomen, eigenlijk de grootste planten die we hebben. Wilgen zijn er altijd vroeg bij en leveren het eerste stuifmeel aan de bijen. Of neem de paardenkastanje met zijn prachtige bloempluimen. Insecten zijn er dol op, ze halen er ontzettend veel nectar uit. De ene na de andere boomsoort komt in bloei, het draagt allemaal bij aan het bruisen van het voorjaar.

Zelf vind ik de avonden het mooist. In de schemering, als het menselijk leven langzaam tot stilstand komt, komt de natuur tot leven. Spreeuwen en lijsters zingen hun avondlied en opeens hoor je het gezoem van insecten. Het valt niet zo op als de vogelgeluiden, maar als je even stilzit en gaat luisteren, hoor je hoe allerlei insecten aan de gang zijn. Bij mij in de polder zit het vol kikkers en rugstreepadden. Vooral die padden zijn bijzonder. Op de eerste warme avond beginnen ze te 'zingen'. In hun eentje klinken ze niet heel melodieus, maar als ze dat met duizenden tegelijk doen, gaat het rondzingen. De lucht zindert ervan, heel betoverend. Als ik dát hoor, is de lente echt begonnen.

Buiten gebeurt het!

LOVE IS IN THE AIR

Buizerds maken een wat klagend geluid, 'mauwen' noemen we dat. Vooral in de paartijd kun je dat goed waarnemen. Het zijn meestal de mannetjes die mauwen. Niet alleen om indruk te maken op een vrouwtje, maar ook om andere mannetjes duidelijk te maken dat ze uit hun territorium moeten blijven.

Zo'n mannetje slooft zich behoorlijk uit. Om een vrouwtje te imponeren geeft hij een ware stuntvliegshow weg. Hij zweeft naar grote hoogte en laat zich vervolgens als een baksteen naar beneden storten. Of hij cirkelt als een acrobaat om het vrouwtje heen. Allemaal om te laten zien hoe fit en wendbaar hij wel niet is. Om de show compleet te maken neemt hij nestmateriaal mee, zoals takjes met bladeren. Als het vrouwtje dat aanneemt, hapt ze letterlijk toe en heeft hij haar versierd. Dan heeft het mannetje ook gelijk goed beet, want buizerds paren vele malen voordat er jongen komen.

Het mooie van baltsende buizerds is dat je het zo goed kunt zien, het gebeurt gewoon boven je in de lucht. Als je in het vroege voorjaar dat mauwende geluid hoort, kijk dan eens omhoog. Grote kans dat je op een vliegshow wordt getrakteerd.

SUCCES VERHALEN

DE BEVER

Als er één dier de term 'knaagdier' verdient, dan is het de bever wel. Er is geen dier dat zo perfect is toegerust om te knagen. Bevers hebben twee fantastische beitels in hun bek. Hun tanden – oranje van kleur en met een keiharde glazuurlaag – groeien non-stop door. Daarom moeten ze wel knagen om ze af te slijten. Omdat de tanden aan de achterkant wat zachter zijn, slijten ze daar iets sneller af dan aan de voorkant, waardoor ze niet alleen keihard, maar ook vlijmscherp zijn. De bever is het grootste knaagdier van Europa. Hij kan meer dan een meter lang worden en wel dertig kilo wegen.

Doordat hij intensief bejaagd werd, stierf de bever in 1826 in Nederland uit. Ruim 150 jaar later, in 1988, zijn we ze weer gaan uitzetten. Eerst in de Biesbosch, later ook in andere delen van het land. Verder zijn er vanuit Duitsland bevers op eigen houtje hierheen gekomen en zijn er uit dierentuinen nog een paar ontsnapt. Inmiddels vind je de bever bijna door heel het land, met uitzondering van Noord-Holland. Maar het is een kwestie van tijd voordat hij ook daar opduikt.

Kortom, de bever is weer helemaal terug! **Ik noem een bever altijd een omgekeerde Nederlander. Hij is een bouwer en is altijd met water in de weer. Maar terwijl wij het water altijd weg willen hebben, wil de bever juist alles onder water zetten.** Een bever maakt een burcht van takken en klei die wel twee meter hoog kan zijn. Zo'n burcht heeft meerdere ingangen, die onder water liggen zodat roofdieren er niet bij kunnen. De leefruimtes liggen boven water. Een bever mag een waterdier zijn, het is natuurlijk geen vis. Hij kan ongeveer een kwartier onder water blijven.

Een bever zorgt ervoor dat het water rond zijn burcht altijd dieper is dan een halve meter. Is de waterstand te laag, dan bouwt hij een dam. Zo houdt hij het water vast en stijgt het waterpeil. Tot ver in de omtrek is hij bezig; een bever is een keiharde werker. Hij graaft slootjes om takken aan te voeren. En als er te veel wortels groeien om een sloot te maken, graaft hij gewoon een tunnel tussen twee plassen of sloten.

Een bever is niet alleen een watermanager, maar ook een bosbouwer. Hij eet riet,

• missionarishouding •

Bevers zijn monogaam. Man en vrouw blijven hun hele leven bij elkaar; het zijn echte familiedieren. Ook in hun manier van paren lijken ze op mensen. Net als wij paren ze in missionarishouding, buik aan buik. Er zijn maar weinig dieren die het op die manier doen. Waarom bevers dan wel? Hun staart zit in de weg. Er is toch een verschil met ons. Bevers paren onder water.

• de bever een vis? •

In vroeger tijden werd er veel op bevers gejaagd. Zijn vacht was gewild, want die werd gebruikt voor bontkragen en hoeden. Een handig bijproduct van bevers was castoreum of 'beverageil', een geurig goedje uit de anaalklier dat ze afscheiden om hun vacht mee in te vetten. Mensen gebruikten het als smaakversterker in bittere dranken en als geneesmiddel tegen koorts. Het wordt nu nog steeds gebruikt als geurstof in parfum en als smaakstof in vanille-ijs. Er was nóg een reden waarom bevers flink werden bejaagd in de achttiende en negentiende eeuw. Volgens de katholieke leer mag je ongeveer honderd dagen per jaar geen vlees eten: tijdens de vastentijd en op vrijdagen. Geestelijke smulpapen bedachten ooit dat een bever geen vlees was, maar vis. Want ja, een bever leeft in het water en heeft een schubbig staart. Knaagdieren zijn lekker om te eten en in het geval van bevers is dat niet anders. Dus belandden ze massaal op ons bord.

bladeren, de wortels van waterlelies en ook boomschors. Vooral het cambium, het witte laagje schors net onder het groene laagje, eet hij het liefst, want daarin zit de meeste suiker. Er is alleen een probleem: de jongste en lekkerste schors zit boven in de boom. Een bever kan niet klimmen als een aap en heeft ook geen lange nek als een giraf. Dus om bij die lekkere blaadjes te komen, knaagt hij de hele boom omver. Hij kan dat razendsnel. In een kwartier tijd knaagt hij door een stam van 15 centimeter heen. Als de boom eenmaal om is, knaagt hij de takken in stukken van een meter. Via de waterwegen sleept hij die naar zijn burcht. Die stokken steekt hij onder water in de bodem vast, zo blijven ze vers en sappig. Het is zijn wintervoorraad: 's winters groeien bomen niet en zo heeft hij toch te eten. Hij zwemt van zijn burcht naar zo'n stok, sleept hem terug en eet hem op. Daarom zie je nooit bevers in de winter.

Als boswachter ben je blij met bevers in je gebied. Het zijn natuurlijke snoeiers. Een bever eet graag wilgen en populieren en knaagt in een jaar tijd wel 250 bomen om. Dat klinkt vervelend, maar wat veel mensen niet weten is dat Nederland aan het verbossen is. We hebben nu vier keer zo veel bomen als 150 jaar geleden. Om te voorkomen dat onze natuur dichtgroeit is het juist fijn om dieren te hebben die bomen weghalen.

Een bever heeft meer gereedschap dan alleen zijn tanden. Hij heeft handige voorpoten, maar vooral een dikke staart. Die gebruikt hij om vet in op te slaan voor de winter, als roer tijdens het zwemmen én als gereedschap. Hij maakt zijn burcht met modder waterdicht. Met zijn pootjes legt hij de modder erop en met zijn staart slaat hij alles plat.

De staart gebruiken ze ook om elkaar te waarschuwen. Als je in een bootje door een bevergebied vaart, komt een 'waakbever' soms even poolshoogte nemen. Hij zwemt onder water en vlak bij je bootje komt hij omhoog en knalt keihard met zijn staart op het water. Je schrikt je werkelijk kapot. Dat geluid klinkt ver door onder water en alle bevers weten onmiddellijk: wegwezen.

Een bever is een leuk beest en hoort zó bij ons land. Het is ook een spannend beest met heel boeiend gedrag. De bever is een enorme verrijking voor Nederland.

• bevers spotten •

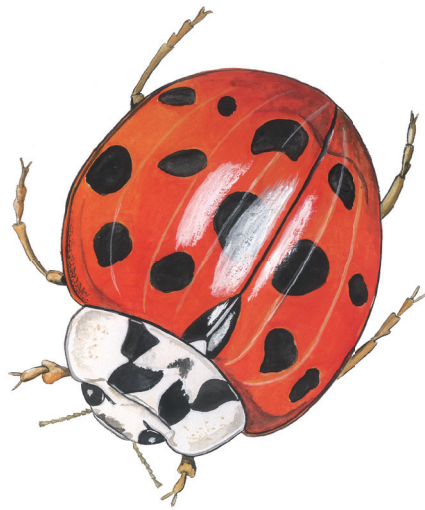
Een bever kom je helaas niet gauw tegen. Ze zijn vooral 's nachts actief en leven erg verscholen. Hun sporen kun je wél goed zien. Als je een afgeknaagde boom ziet is dat een duidelijk teken dat er een bever in de buurt zit. Zoek daarna even door naar een beverstok: een stuk boomstam van ongeveer een meter lang dat aan beide kanten is afgeknaagd. Rondom is de schors ervanaf gegeten. Hij eet zoals wij een maiskolf eten; je ziet de tandensporen erop staan. Je kunt hem gerust als souvenir mee naar huis nemen, de bever is toch al klaar met die stok.

Als je graag een bever in levenden lijve wilt zien, kun je het beste met een excursie meegaan. Bijvoorbeeld in de Biesbosch worden deze regelmatig georganiseerd. Grote kans dat je dan ook vossen en reeën tegenkomt.

NIEUWKOMER

VEELKLEURIG AZIATISCH

LIEVEHEERSBEESTJE

Lieveheersbeestjes hebben hun naam mee, zien er schattig uit en zijn ook nog eens hartstikke nuttig. Ze eten de larven van bladluizen en zorgen er daarmee voor dat planten niet – of in elk geval minder – worden weggevreten. Het lieveheersbeestje is het meest geliefde insect dat we hebben. Op kinderkleding en in kinderkamers kom je ze veel tegen, en door zijn onschuldige uiterlijk wordt hij zelfs ingezet als symbool tegen zinloos geweld.

Van oudsher leeft in Nederland het Europese lieveheersbeestje. Dat is er in diverse soorten en maten, maar de bekendste is de zevenstippelige variant. Die stippen zeggen niets over de leeftijd; een lieveheersbeestje wordt gemiddeld ongeveer een jaar oud.

Wat de meeste mensen niet weten is dat de lieveheersbeestjes in hun achtertuin geen Europese kevers meer zijn, maar geïmporteerde soortgenoten uit Azië.

Deze veelkleurige Aziatische lieveheersbeestjes, zoals ze voluit heten, zijn net wat groter dan de Europese en komen voor in allerlei variaties. Ze zijn er in geel, rood of oranje met zwarte stippen, maar ook in zwart met rode stippen. De stippen kunnen zowel klein als groot zijn. Verder zijn ze te herkennen aan een deukje op de achterkant van hun schild. Bij de Europese soort loopt het schild helemaal glad af.

Ze verschillen ook in hun manier van overwinteren. De Europese soort kruipt vaak in z'n eentje weg in een stuk boomschors, om na de winter weer tevoorschijn te komen. De Aziaten kruipen bij elkaar, soms met duizenden tegelijk, en doen dat graag op beschutte plekken. Als je een kluwen van die beestjes in je huis hebt zitten, weet je dus dat het Aziaten zijn. Zo'n grote groep is ineens wat minder schattig. Je kunt ze het beste opvegen en buitenzetten. Of desnoods met de stofzuiger te lijf gaan.

Kwekers gebruikten de Europese lieveheersbeestjes volop als biologisch bestrijdingsmiddel tegen bladluizen, zowel in kassen als in de openlucht.

Je kon ze kopen bij insectenkwekers. Het probleem was alleen dat ze relatief moeilijk te kweken waren. Sommige nieuwkomers komen per ongeluk naar Nederland mee, bijvoorbeeld met het vervoer van plantenmateriaal, maar de Aziatische lieveheersbeestjes zijn in de jaren negentig bewust geïmporteerd om aan de vraag naar biologische bestrijdingsmiddelen te voldoen. Bijkomend voordeel van de Oosterse soort is dat hij hongeriger is dan de Nederlandse en meer bladluizen opruimt.

Deze gastarbeider deed zijn werk altijd in kassen en andere afgebakende gebieden, totdat hij in 2002 voor het eerst in de vrije natuur werd gesignaleerd. Daarna ging het hard. Vanuit het zuiden van ons land verspreidde hij zich massaal over Nederland. Die Aziatische lieveheersbeestjes zijn zo succesvol dat ze onze inheemse soort hebben

verdrongen. Hoe komt dat? Daar zijn twee theorieën over. Volgens de ene theorie dragen de Aziatische beestjes een schimmel met zich mee waar ze zelf resistent tegen zijn, maar die ze wel kunnen overdragen op hun Europese soortgenoten. En die gaan daaraan dood. Vergelijk het met de indianen, die massaal doodgingen aan het griepvirus dat blanke ontdekkingsreizigers bij zich droegen. Een tweede verklaring is dat die Aziaten een veelzijdiger dieet hebben. Ze eten niet alleen bladluis, maar jagen ook op rupsen en kevers. Ze hebben meer voedselbronnen en kunnen daardoor beter overleven.

We willen graag onze natuur beschermen en oorspronkelijke soorten behouden.

Dat is goed, maar het is ook ontzettend lastig bij processen die amper nog te keren zijn.

Die Aziatische lieveheersbeestjes hebben zich hier zo massaal gevestigd, die krijgen we echt niet zomaar weg. Met chemicaliën is het geprobeerd, maar dat is niet gelukt. Moeten we dan een ander dier inzetten als biologisch bestrijdingsmiddel tegen een beestje dat we ooit zelf als bestrijdingsmiddel hierheen hebben gehaald? En wie eet dat andere dier dan weer op? Als je dingen wilt repareren, krijg je vaak weer andere onverwachte effecten. Ik vind dat gevaarlijk.

Soms moet je gewoon aanvaarden dat dingen veranderen. Het bijzondere is: deze verandering gebeurt niet in een afgelegen natuurreservaat, maar gewoon in je achtertuin.

STINKDIERTJE

Zoals veel andere kevers is een lieveheersbeestje een soort stinkdiertje.

Als je op zijn schild drukt, komt er een gelige, stinkende vloeistof vrij.

'Reflexbloeden' noemen we dat. Als een vogel een lieveheersbeestje wil opeten en er iets te hard op bijt, komt dat sap vrij en spuugt hij hem gauw weer uit. Het is een slimme verdedigingstactiek. Het tweestippelige lieveheersbeestje kan dit niet, maar het zevenstippelige wel. De kever die er het meest berucht om is, is de geelgerande waterkever. Daar komt echt een ongelooflijke stank van af.